

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสอินโดจีนฝรั่งเศส พ.ศ. 2473

โดย ประหยัด นิชตานนท์

การเสด็จประพาสประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงครั้งนี้มิได้เป็นครั้งแรก เพราะในปี พ.ศ. 2472 พระองค์ได้เสด็จประพาสสิงคโปร์ ชวา และปัตตาเวียมาแล้ว และดูเหมือนการเสด็จครั้งนั้นทุกอย่างเป็นไปด้วยความราบรื่นทุกประการ แต่การเสด็จประพาสอินโดจีนในครั้งนี้ ดูเหมือนจะมีปัญหาหรืออุปสรรคอยู่บ้าง ซึ่งพอจะแบ่งออกได้เป็น 5 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. เส้นทางในการเสด็จ เรื่องนี้ปรากฏในหนังสือของ Monsieur C.A. Henry เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทย ที่มีถึง Monsieur A. Briand รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฝรั่งเศส ลงวันที่ 1 สิงหาคม 2472

ในตอนแรกนั้นรัฐบาลฝรั่งเศสทูลเชิญเสด็จจากกรุงเทพฯ ไปไซ่ง่อน และเสด็จกลับโดยทางเรือเท่านั้น แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะเสด็จทอดพระเนตรนครวัด โดยผ่านกรุงพนมเปญด้วย *“Je [M. Henry] les ai remis au Prince Traidos dans les premiers jours de mai en insistant bien sur le fait que nous proposons en première ligne l’itinéraire Bangkok-Saïgon et retour par mer et que ce n’est que subsidiairement et pour tenir compte d’un désir connu du roi de visiter Angkor que le passage par Phnompenh avait été envisagé.”*¹ จึงต้องเปลี่ยนเส้นทางการเสด็จกลับเป็นเสด็จโดยทางรถยนต์จากไซ่ง่อนไปยัง กัมพูจาม กัมพูจรม นครวัด พนมเปญ พะตะบอง แล้วเสด็จกลับสู่ประเทศไทยทางอรัญประเทศ

2. การเข้าเฝ้าของพระเจ้ามณีวงศ์ กษัตริย์แห่งกัมพูชา ทางฝ่ายฝรั่งเศสต้องการให้พระเจ้ามณีวงศ์เสด็จไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ไซ่ง่อน และในฐานะกษัตริย์ที่เท่าเทียมกัน มิใช่ในฐานะเจ้าประเทศราชอย่างที่ฝ่ายไทยต้องการ เพราะทางฝ่ายฝรั่งเศสถือว่าแม้จะเป็นกษัตริย์ที่ปกครองดินแดนใต้อารักขาของฝรั่งเศส แต่ก็ยังเป็นเจ้าเหนือหัวของชาวกัมพูชาทั้งหมด *“J[. Henry]’ai ajouté que nous pensions avoir assez marqué la différence de classe entre les deux rois en proposant de faire venir à Saïgon celui du Cambodge pour y rendre le premier visite à celui du Siam. Mais que cette différence de classe, patente en Cochinchine et dans le reste du monde [sic] ne devait plus comporter de manifestation extérieure sur le territoire du Cambodge où encore une fois le roi Monivong était pour ses sujets “le Souverain”.”*² ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อฝ่ายไทยแจ้งว่า ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องให้พระเจ้ามณีวงศ์เสด็จไปเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เมืองไซ่ง่อน เพราะพระองค์จะเสด็จไปยังนครวัดและให้พระเจ้ามณีวงศ์เข้าเฝ้าที่นั่น

¹ Lettre de Monsieur C.A. Henry, Ministre de France au Siam à Monsieur le Ministre des Affaires Etrangères, Bangkok, le 1er août 1929, p. 1.

² Ibid.

ยิ่งทำให้ฝ่ายฝรั่งเศสไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง โดยกล่าวว่าการทำงานเช่นนั้นจะเป็นการหมิ่นพระเกียรติยศของ กษัตริย์กัมพูชาในสายตาของประชาชนชาวกัมพูชา “*Je [M. Henry] lui ai tout de suite répondu, aimablement mais très fermement qu’il ne pouvait pas s’agir un seul instant d’un pareil programme et que je le priais de tenir pour absolument définitif que nous ne ferions jamais rien qui pût humilier le roi du Cambodge aux yeux de ses sujets.*”¹

3. ระยะเวลาในการเสด็จประพาส มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนระหว่างฝ่ายไทยกับฝ่ายฝรั่งเศสในเรื่องช่วงเวลาที่จะเสด็จ หลังจากการปรึกษาหารือกับฝ่ายไทย ทางฝ่ายฝรั่งเศสคิดว่าการเสด็จประพาสจะมีขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2474 แต่ในความเป็นจริง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะเสด็จในเดือนกุมภาพันธ์ 2473 “*Il [Prince Traidos] commença par me dire que lorsque le Roi m’avait parlé de son voyage comme devant prendre place au mois de février de l’année suivante il ne pensait pas à l’année bouddhique qui commence au premier avril que donc février “de l’année prochaine” fixait une date postérieure de douze mois à celle que j’avais cru, qu’il s’agissait de février 1931 et non février 1930.*”² นอกจากนั้น แม้หมายกำหนดการในการเสด็จประพาสครั้งนี้จะได้รับการกำหนดเรียบร้อยแล้ว โดยจะเสด็จประพาสเวียดนามและกัมพูชาเป็นเวลา 36 วันคือ ระหว่างวันที่ 5 เมษายน ถึง 11 พฤษภาคม 2473 แต่ก็มีอันให้ต้องเปลี่ยนแปลงหมายกำหนดการเดิม โดยร่นระยะเวลาเสด็จกลับประเทศไทยให้เร็วขึ้นเป็นวันที่ 8 พฤษภาคม 2473 เนื่องจากเกิดอุบัติเหตุทางรถยนต์ จนเป็นเหตุให้คุณหญิงมโนปกรณนิติธาดาถึงแก่กรรม

4. การเสด็จพระราชดำเนิน การเสด็จพระราชดำเนินจากกรุงเทพฯ ถึงเมืองไซ่ง่อนไม่มีปัญหาแต่ประการใด แต่เมื่อออกเดินทางไปยังเมืองตุราน ในวันที่ 17 เมษายน 2473 ระหว่างทางต้องประสบกับพายุจนต้องย้อนกลับไปยังแหลมแฉงต์ยากส์อีกครั้งหนึ่ง “คลื่นลมแรงขึ้นเป็นลำดับจนเวลา ๒๒.00 น. เรือพระที่นั่งได้รับวิทยุจาก Phulien Observatory ลมจัดขึ้นอีก ๒ เท่า มีคลื่นใหญ่ตั้งแต่ Padaran ซึ่งเป็นทางเรือผ่าน เรือพระที่นั่งโคลงมากจนต้องปิดกระจกห้องหน้าต่างเพื่อป้องกันน้ำทะเล โดยเหตุที่ทะเลจีนมีลมเกิดขึ้นเป็นพายุได้โดยเร็ว สังเกตว่าเรือเคียว ๔ ชั่วโมง กระแสลมพัดจัดขึ้นอีกตั้ง ๒ เท่า ทั้ง Barometric pressure กำลังลดลงคลื่นยิ่งมากขึ้น พระยาราชวังสันจึงนำความกราบบังคมทูลว่า โดยเหตุที่อาจประสบลมพายุใหญ่ได้อีก และจะเคียวทางต่อไปก็คงถึงตุรานช้ากว่ากำหนด ทั้งเรือ ร.ล. รัตนโกสินทร์ก็ควรได้รับความเดือดร้อนเพราะเป็นเรือต่ำถูกคลื่นมาก เกรงว่าจะตามเรือพระที่นั่งไม่ได้ถ้าคลื่นลมจัดขึ้นอีก จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำเรือกลับไปพักที่แหลมแฉงต์ยากส์ คอยฟังข่าวเกี่ยวกับความเป็นไปแห่งอากาศต่อไป”³ และในวันที่ 19 เมษายน 2473 ได้เกิดอุบัติเหตุขึ้นกับข้าราชการบริพารที่โดยเสด็จ “พระศรีสยามกิจซึ่งเคียวทางล่วงหน้าไปก่อนนั้น รถยนต์เกิดอุบัติเหตุเพราะความ

¹ Ibid, p. 2.

² Ibid.

³ วินัยสวัสดิวงศ์ สวัสดิกุล, หม่อมเจ้า, จดหมายเหตุรายวัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสประเทศอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๗๓, กรุงเทพฯ : โสภณพิพิธธรรมนากร, 2473, หน้า 57.

เดินเลื้อยของคนขับที่ขับไว และมีความชำนาญไม่พอ เวลาเลี้ยวขึ้นสะพานจึงชนราวสะพานตกลงไปเบื้องล่างสูงราว ๖ วา”¹ อุบัติเหตุทางรถยนต์เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในวันที่ 4 พ.ค. 2473 ระหว่างเสด็จจากช่างอ่อนไปยังกัมพงจาม “ประมาณอีก ๗ กิโลเมตรจะถึงกัมพงจาม รถยนต์คันที่พระยาสุรวงศ์ฯ คุณหญิงมโนปกรมภ์ฯ และคุณวรนันต์ บุนนาค นั่งมานั้น โดยความเดินเลื้อยของคนขับรถชาติญวน รถได้แล่นขึ้นไปบนกองหินซึ่งเจ้าหน้าที่กองไว้ริมถนนสำหรับจะทำการซ่อมแซม แล้วตรงไปชนเสาโทรเลขซึ่งอยู่ข้างหน้าระดับเดียวกับกองหินนั้น รถจึงคว่ำลงในท้องนาริมถนน”² เป็นเหตุให้คุณหญิงมโนปกรมภ์ฯ ได้รับความเจ็บสาหัสกระดูกโหลกศีรษะแตก และถึงแก่กรรมระหว่างนำส่งโรงพยาบาล

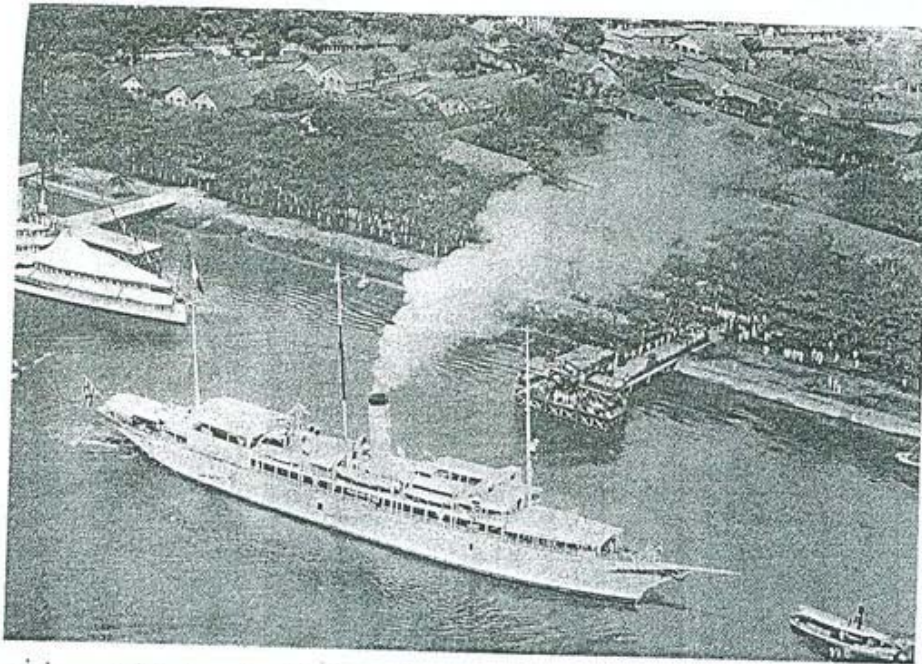
5. การบริการและการรับรองข้าราชการที่โดยเสด็จ เรื่องนี้หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์ สวัสดิกุล ได้บันทึกไว้ตอนท้ายเล่มว่า “การเสด็จพระราชดำเนินประพาสอินโดจีนในครั้งนี้ ทางราชการเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่ฝ่ายฝรั่งเศสได้ตั้งใจรับรองแข็งแรงเป็นอย่างดี การโทรเลข การขนของ จัดกระบวนรถตลอดจนจัดที่พัก ฝ่ายฝรั่งเศสได้จัดการให้ทั้งสิ้น แม้จะมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง เช่น รถบรรทุกไม่พอกับของ ห้องพักไม่พอสำหรับข้าราชการที่โดยเสด็จฯ หรือนำท่าบางแห่งขาดแคลน เป็นต้น ก็เป็นโดยความบกพร่องของเจ้าหน้าที่ผู้น้อย”³

นอกเหนือจากปัญหาต่างๆ ข้างต้นนี้แล้ว การเสด็จประพาสอินโดจีนของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนี้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ข้าหลวงใหญ่แห่งอินโดจีนฝรั่งเศสได้ถวายการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติ และในการเสด็จประพาสครั้งนี้ หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวงศ์ สวัสดิกุลได้ทรงเรียบเรียง จดหมายเหตุรายวัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๗๓ ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในวันเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. 2473 จดหมายเหตุฉบับนี้ทำให้เรารู้จักประเทศเวียดนามและประเทศกัมพูชาในสมัยนั้นในหลายๆ ด้าน แต่เนื่องจากการเสด็จประพาสกัมพูชามีระยะเวลาเพียง 8 วัน ในขณะที่เสด็จประพาสเวียดนามถึง 25 วัน ในที่นี้ผู้เขียนจึงขอพูดถึงเฉพาะประเทศเวียดนามเท่านั้น

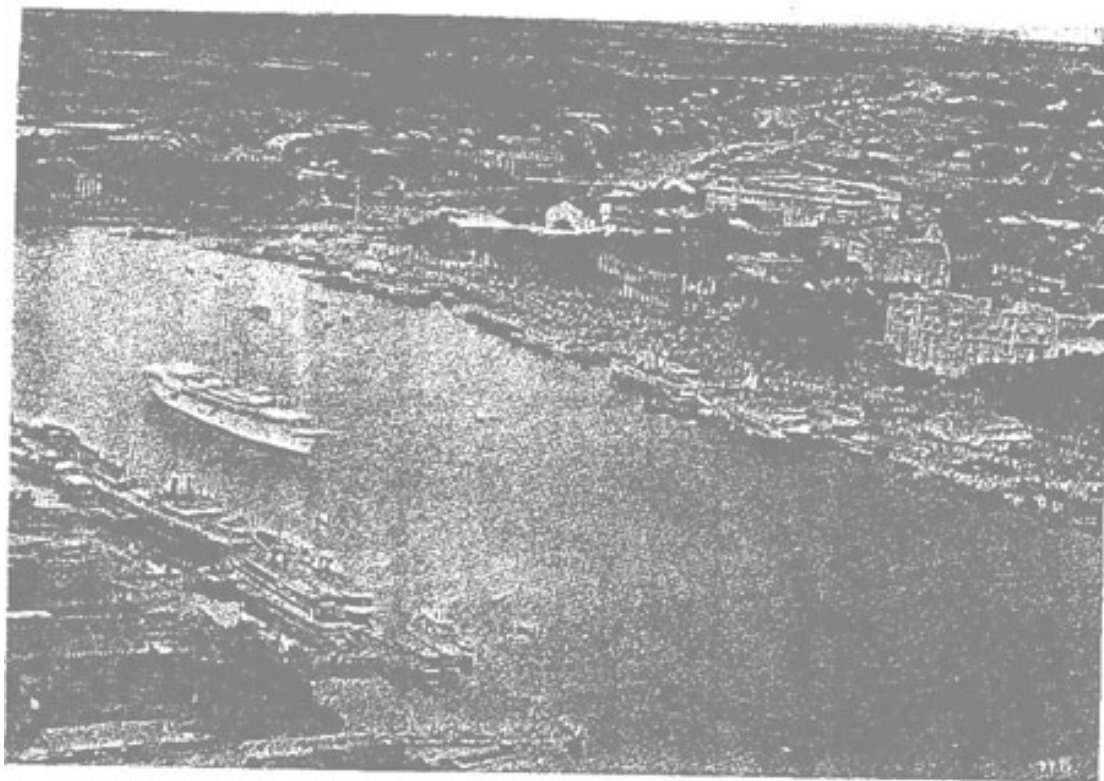
¹ Ibid., p. 61.

² Ibid., p. 123-124.

³ Ibid., p. 144.

เรือพระที่นั่งมหาจักรีกำลังจะเทียบท่าเรือริโกลต์ เดอ เจนุยี่ ไซ่ง่อน (Quai de Rigault de Genouilly)
วันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓

เรือพระที่นั่งมหาจักรีหน้าเมืองไซ่ง่อน วันที่ ๑๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓

สิ่งที่เราได้รับรู้เกี่ยวกับประเทศเวียดนามมีด้านหลักๆ ดังนี้

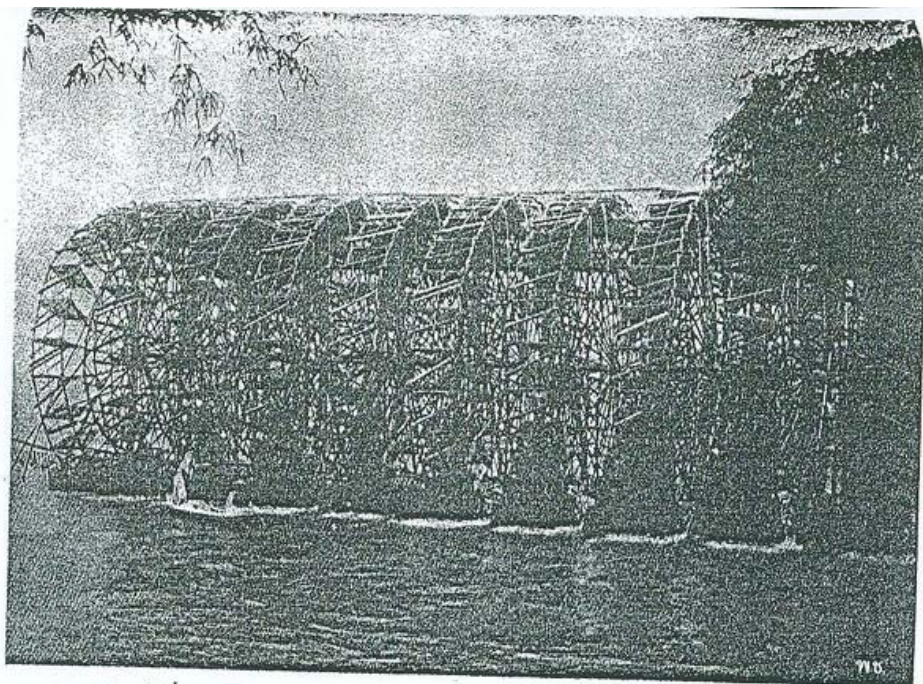
1. วิถีชีวิตของชาวเวียดนาม ประเทศเวียดนามก็เหมือนประเทศส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือ เป็นประเทศเกษตรกรรม และอาชีพทางการเกษตรอันดับแรกคือ การทำนา มีการกล่าวถึงการทำนาอยู่เป็นระยะๆ ตลอดเส้นทางการเสด็จประพาสตั้งแต่โคชินจีนไปจนถึงอันนัม “และมีการทำนามากกว่าที่โคชินจีน การทำนาของพวกญวนนี้มีผิดกว่าของไทยเรายู้ง่าง เจ้าของนาในโคชินจีนและอันนัมปลูกข้าวตามเวลาที่จะสะดวก บางทีถ้ามีน้ำก็ปลูก เพราะฉะนั้นนาที่ติดกันจึงเป็นเข้าที่ยังไม่ออกรวง และที่กำลังเก็บเกี่ยวอยู่ในเวลาเดียวกัน”¹ ในการทำนายังคงอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก หรือมีการขุดร่องนำน้ำเข้ามาแล้วใช้แรงคนวิดหรือถีบระหัดวิดน้ำเข้านา “น้ำที่จะนำมาใช้ในนาบางที่ก็ลงทุนรวมกันทำร่องแล้วสูบน้ำเข้าร่องผ่านเข้าสู่นา หรือใช้แรงคนวิดโดยใช้ภาชนะสานคล้ายกรวยกันแหลม ใช้เชือกคู่โดยคน ๒ คนตักจากน้ำที่ไหลมาขังไว้ในนา หรือบางที่ก็ใช้ระหัดถีบ”² หรือใช้เทคโนโลยีพื้นฐาน เช่น กังหันวิดน้ำที่ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันสร้างขึ้น “เมื่อเสด็จฯ เข้ามาแล้วทรงถ่ายภาพยนตร์ใบพัดน้ำใหญ่ ซึ่งอยู่ไม่ผู้ไกลทางขึ้นนั้ก ใบพัดนี้ทำเหมือนอย่างกับจักรข้างเรือกลไฟครั้งก่อน แต่เป็นวงใหญ่โตกว่ามาก คะเนเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ในราว ๑๒ เมตร ปลูกโคนั่งร้านให้ใบพัดตอนล่างจุ่มลงในน้ำพอสมควรแล้วก็นำน้ำให้ไหลบ่าลงตรงใบพัดนั้น เมื่อวงกลมนี้ถูกน้ำพัดก็หมุน ในขณะที่เองกระบอกซึ่งติดไว้ตอนปลายที่จุ่มลงในน้ำนั้นตักน้ำขึ้นไปด้วย เมื่อหมุนขึ้นไปถึงที่สุดแล้วกระบอกก็เอียง เทน้ำที่ตักมาได้นั้นลงในรางไหลไปสู่ร่องข้างนาแล้วระบายไปใช้ในนา”³ ในนานนอกจากปลูกข้าวแล้ว ยังมีการปลูกพืชชนิดอื่นด้วย โดยใช้ระบบการเพาะปลูกแบบหมุนเวียน เนื่องจากดินไม่ดี “ในนามีคันทนาแคบๆ ได้ความว่า ปลูกเข้าบ้าง ยาสูบบ้าง ผักบ้าง ะชนิดมันสำปะหลัง และแตงโม เป็นต้น”⁴

¹ Ibid., p. 71.

² Ibid., p. 71-72.

³ Ibid., p. 69-70.

⁴ Ibid., p. 29.

ระหวัดน้ำที่บางสื่อน (ferry) ก่อนถึงกวางหงาย (noira du Quang Ngai)

นอกจากทำนาแล้ว ชาวเวียดนามก็ประกอบอาชีพทำสวนทำไร่ด้วย พืชที่ปลูกส่วนใหญ่เหมือนกับบ้านเรา เช่น มะพร้าว หมาก ขาง อ้อย ผลไม้ก็มีมะม่วง มังคุด กล้วย ลิ้นจี่ ระหว่างทางเสด็จไปยังเมืองคู้ย่าหมก ได้มีการพูดถึงสวนผลไม้และไร่อ้อย “ทางแถบขวาแห่งถนน มีนา, สวน, และหมู่บ้านมากกว่าทางซ้าย ภูมิลำนาคล้ายที่ห้วยทรายและหัวหิน แต่ไม่มีเขา เป็นดินปนทรายชนิดเดียวกับที่หัวหิน ปลูกอะไรไม่ใคร่จะงาม ถึงอย่างนั้นก็สังเกตว่ามีสวนผลไม้ เช่น มังคุดและสวนยาง, แต่ปลูกอ้อยมากกว่าอะไรทั้งหมด”¹ และระหว่างทางเสด็จจากคินอนไปกวางหงาย ก็มีการกล่าวถึงสวนผักผลไม้ด้วย “ตามทางเสด็จๆ ตอนนี้ออกจะไม่มีที่ว่างนัก เป็นทุ่งนาและไร่ฝักมีมันเป็นต้น บางแห่งเป็นสวนแต่สังเกตว่าไม่ได้ปลูกผลไม้มากมายอะไรนัก ออกจะเป็นการปลูกสำหรับกินกันเองมากกว่าสำหรับขาย มีมะพร้าว, หมากและไร่อ้อยเป็นต้น”²

นอกจากอาชีพทางการเกษตรแล้ว ชาวเวียดนามยังประกอบอาชีพทางด้านธุรกิจและการค้าด้วย “จากไซ่ง่อนมายังเมืองนี้ [โฮลอง] รถยนต์ดีรประมาณ ๑๐ นาที เป็นเมืองที่มีญวนและจีนตั้งร้านค้าขายอยู่มาก”³ เมื่อไปถึงบางสื่อน เมืองที่ตั้งอยู่ระหว่างคินอนกับกวางหงาย ก็มีการกล่าวถึงโรงทอผ้าและตลาดผลไม้ “บางสื่อนนี้เป็นหมู่บ้าน ๓ หมู่ รวมเข้าเป็นเมืองตั้งอยู่ ๕๐ กิโลเมตรก่อนถึงกวางหงาย

¹ Ibid., p. 28.

² Ibid., p. 67-68.

³ Ibid., p. 40.

มีราษฎรประมาณ ๑๕,๐๐๐ คน มีถนน โรงทอผ้าฝ้ายวน ตลาดผลไม้ซึ่งมีกล้วยไข่ ลิ้นจี่ และมะม่วง คล้าย มะม่วงกะล่อน”¹ กิจกรรมอีกอย่างหนึ่งที่ดูเหมือนจะเป็นที่เชิดหน้าชูตาของเวียดนามคือ การทำน้ำปลาที่ เรียกว่า Nuoc Mam มีวิธีการทำแบบเก่าที่ใช้วิธีหมัก “การทำน้ำปลาอย่างญวนนั้น ต้องเอาปลาหมักใส่ เกลือหลายๆ เพื่อไม่ให้เน่าแล้วตั้งผึ่งแดดไว้”² และแบบใหม่ที่ใช้เครื่องจักรและความรู้ทางวิชาการด้วย “เครื่องทำน้ำปลานั้นมีหลายชนิด วิธีทำแปลกกว่าเดิม ใช้เครื่องจักรและวิชาวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วย”³

2. ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อ ประเทศเวียดนามในสมัยนั้นและก่อนหน้านั้นมีจักรพรรดิปกครอง ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความสำคัญที่สุดจึงเกี่ยวกับจักรพรรดิ โดยเริ่มจากการเลือกตั้งองค์จักรพรรดิ ซึ่งขุนนางจะเป็นผู้เลือก และไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นพระโอรสองค์ที่ 1 เสมอไป พระโอรสองค์ไหนได้รับเลือก องค์นั้นก็จะได้เป็นจักรพรรดิ แม้แต่ลูกเลี้ยงก็สามารถเป็นจักรพรรดิ ได้ “มีสิ่งที่น่าสังเกตว่าเอมปะเรอร์ญวนนี้ ขุนนางญวนซึ่งเป็นผู้มีอำนาจมากเป็นผู้เลือกตั้ง ฉะนั้นจะเห็นว่า ลูกเลี้ยงก็เป็นเอมปะเรอร์ได้ และถ้าขุนนางเลือกแล้วคนที่ ๒-๓-๔ ก็เป็นเอมปะเรอร์ได้ก่อนคนที่ ๑”⁴

ในส่วนของผู้ที่จะมาเป็นพระมเหสีที่ 1 ก็มีขนบธรรมเนียมกำหนดไว้เช่นกันว่า “พระมเหสีที่ ๑ นั้นจะต้องเป็นบุตรขุนนางชั้นที่ ๓ ถ้าจะเทียบกับไทย คือ ชั้นพระเป็น้อย่างต่ำ ถ้าเป็นบุตรขุนนางชั้น ๔ หรือชั้นหลวง จะยกขึ้นเป็นพระมเหสีไม่ได้ คงเป็นแต่เพียงเจ้าจอมเท่านั้น”⁵

เมื่อจักรพรรดิสิ้นพระชนม์ ก็ต้องนำพระศพไปฝังในที่ที่พระองค์ทรงเลือกไว้สมัยยังมีพระชนม์ชีพอยู่ และจะต้องไม่เปิดเผยว่าหลุมฝังพระศพอยู่ที่ไหน ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ฝังพระศพมักจะเป็นนักโทษ ประหาร “ตามธรรมเนียมพระเจ้าแผ่นดินเมื่อยังทรงมีพระชนม์อยู่เลือกที่ฝังพระศพไว้ก่อนแล้วมาทำเป็นสวนให้เที่ยวได้เพลิดเพลิน เมื่อสิ้นพระชนม์ก็ฝังภายในสวนนี้ และตามธรรมเนียมผู้จัดการฝังพระศพมักเป็นนักโทษที่จะถูกประหารชีวิต เมื่อเสร็จแล้วก็ถูกนำตัวไปฆ่า เพื่อมิได้มีโอกาสเล่าให้ใครฟังได้”⁶ และเมื่อก่อนบรรดาเจ้าจอมของจักรพรรดิที่สิ้นพระชนม์จะต้องถูกขังอยู่ในสุสานด้วย แต่ธรรมเนียมดังกล่าวได้เปลี่ยนไปแล้วในระยะหลัง “ณที่นี้ [พระที่นั่งเก็บพระป้า] มีผู้หญิงเฝ้าทั้งนั้น บางคนเป็นพวกเจ้าจอมของพระเจ้าแผ่นดินที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว ซึ่งแต่เดิมเป็นธรรมเนียมที่ต้องขังอยู่ในสุสานฝังศพ แต่เวลานี้อนุญาตให้มาเฝ้าที่พระป้า”⁷

¹ Ibid., p. 68.

² Ibid., p. 108.

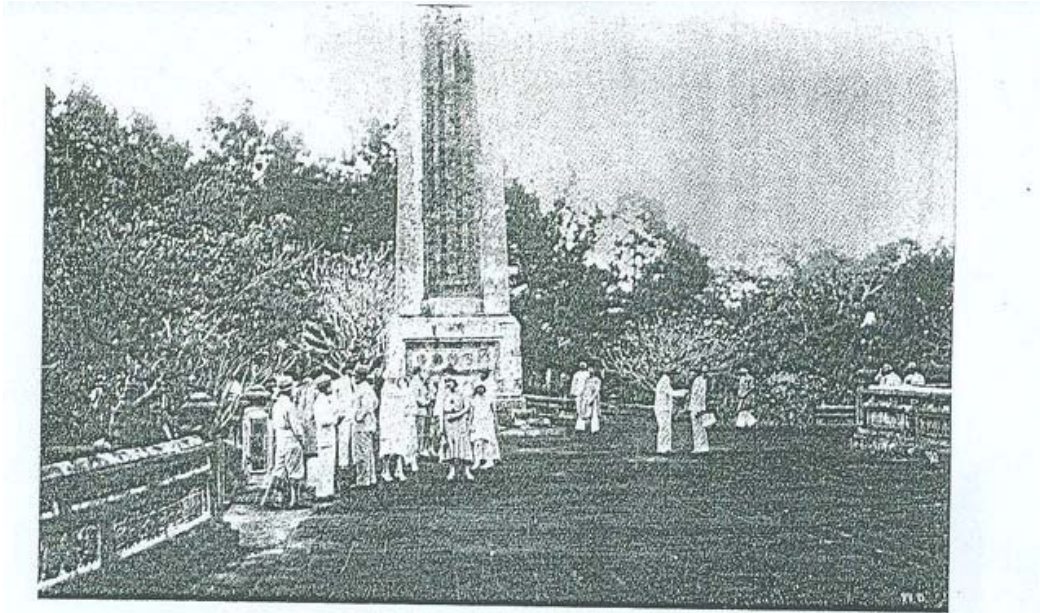
³ Ibid.

⁴ Ibid., p. 81

⁵ Ibid., p. 78-79.

⁶ Ibid., p. 91.

⁷ Ibid., p. 85.

เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรที่ฝังศพเอมปะเรอร์ ต็อดัก (Tu Duc Tomb)
เสาชิงช้าวิญญาน (เกซัน) โกลัว เว้นท์ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับจักรพรรดิอีกอย่างหนึ่งคือ การประกอบพิธี “งำเงียว” (Ngam-Ngiao) เป็นพิธีเซ่นไหว้ดวงวิญญาณของจักรพรรดิ จัดขึ้นในเดือนมีนาคมทุก 3 ปี และผู้หญิงไม่มีสิทธิ์เข้าร่วมในพิธีนี้ “ในเดือนมีนาคมทุก ๓ ปี เจ้าพนักงานตั้งเครื่องบูชา พระเจ้าแผ่นดินพร้อมด้วยขุนนางมากระทำพิธีเฉลิมฉลองเอมปะเรอร์บนสวรรค์ มีเครื่องสังเวทพร้อม เช่น หมูโคกระบือ แต่ไม่ได้ฆ่าที่นั่นดังที่อาจเข้าใจจากคำ *sacrifice* แต่ที่ย่างเสร็จแล้วจึงนำมา เวลากระทำพิธีนี้พวกผู้หญิงเข้าไปไม่ได้เลย”¹

มีประเพณีหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับประชาชนทั่วไปคือ ประเพณีฝังศพญาติหรือบรรพบุรุษไว้ในที่ดินของตน โดยเฉพาะในต่างจังหวัดเพราะไม่มีสถานที่พิเศษเฉพาะให้ฝัง ตลอดเส้นทาง การเสด็จประพาสจะมีการกล่าวถึงหลุมฝังศพที่อยู่ในนาหรือสวนอยู่บ่อยมาก นับตั้งแต่การเดินทางจากแหลมแวงต์ ยาคส์ไปเมืองไซ่ง่อน ในวันที่ 14 เมษายน 2473 ก็มีที่ฝังศพในนาหรือสวนให้เห็นแล้ว “ตลอดทางที่ไป มีที่ฝังศพในนาและสวน เพราะรัฐบาลอนุญาตให้เจ้าของที่ดินฝังศพได้ในที่ดินของตน ตามบ้านนอกไม่มีสถานที่พิเศษสำหรับฝังศพ ที่ฝังศพอย่างเลวๆ พูนดินขึ้นมาเท่านั้น ชะนิตศิมี่มีเครื่องหมายที่ระลึกก่อด้วยอิฐและปูน หรือเจ้าของเป็นผู้มีทรัพย์ก็สร้างเป็นโรงเล็กๆ คล้ายฮวงซุ้ยของจีน”² หรือริมทางรถไฟระหว่างเมืองตุรานไปเมืองเว้ ก็มีที่ฝังศพอยู่ในนาเช่นกัน “เมื่อถึงที่ราบก็มีที่ฝังศพตลอด”³

¹ Ibid., p. 94.

² Ibid., p. 29.

³ Ibid., p. 71.

ในส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม อาหารการกินเป็นสิ่งบ่งบอกทางวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะอาหารของแต่ละประเทศมีส่วนประกอบ รสชาติ และรูปลักษณะ ที่แตกต่างกันออกไป ในจดหมายเหตุนายวัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสอินโดจีน พ.ศ. ๒๔๗๑ ไม่มีการกล่าวถึงเรื่องอาหารการกินของชาวเวียดนามโดยทั่วไป แต่เราได้รู้จักอาหารเวียดนามจากรายการอาหารที่ฝ่ายฝรั่งเศสจัดถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2473 ณ เมืองไซ่ง่อน

“อาหารวันนี้เป็นอาหารญวน คือ

๑. แกงเกาเหลา คล้ายของจีน ใส่ปลาหมึก, หน่อไม้, เห็ดหอม, หนังกุ้ง, ไข่, ใบหอม

๒. ขนมจีน ใช้เส้นอย่างของเรา ใบแมงลัก, เนื้อไก่, มะเฟือง, ผักคอง, [...]

๓. แห้วกั้นญวน คล้ายของจีน แต่ไม่น่ากินเท่า สีดำกว่า เต้าหู้ที่หุ้มเหนียวกว่า, มี ๒ ชนิดๆ หนึ่งอย่างจีน อีกชนิดหนึ่งใส่ใบแมงลักด้วย [...]

๔. ป๋อเปี้ยว ชนิดเล็ก ช่างในใส่ใบหอม, เส้นมีข้าว เนื้อหมูสับ

๕. แหนมหมู ใส่ใบแมงลัก

๖. เข้า พร้อมด้วยกับเข้าต่างๆ คือ

(ก) ปลาทอด ราดน้ำปลากับพริก

(ข) ปลาต้มเค็ม ต้มจนสีแดง

(ค) หมูต้มเปี้ยว คล้ายหมูหวาน

(ง) แกงสัปรสกับปลา คล้ายแกงหมูกับสัปรส ปรุงคล้ายกัน เหมือนความมาก

(จ) ยำหัวผักกาดขาวสด [...]

(ฉ) กุ้งชุบแป้งทอด

๗. ผัดมีซั่วกับไข่และเห็ดจีน

น้ำจิ้มต่างๆ วางไว้ตรงหน้าคือ

รสมัน – หัวกะทิผสมกับกะเทียมแห้งบดละเอียด

รสเค็ม – น้ำปลาญวนปนกับพริก

รสหวาน – น้ำคล้ายบ้วยเจียชนิดจิ้มหมูย่าง”¹

ศิลปะการแสดงและดนตรีเป็นวัฒนธรรมของเวียดนามอีกประเภทหนึ่งที่เรารู้จัก การแสดงที่กล่าวถึงนี้คือ รำโคม “ครั้งแล้วมีพวกผู้ชายที่จะแสดงรำโคมสวมกางเกงคล้ายกางเกงขี้น้ำสีขาว ผ้าพันแข้งขาวไม่ได้สวมรองเท้าสวมเสื้อคล้ายเสื้อคลุมแต่เป็นแพรแถบๆ ห้อยไปมาได้ แพรเหล่านี้เป็นสีต่างๆ คือ สีเขียว สีม่วงแดงเหลืองและสีแดง ริวทางข้างหลังมีขลิบริมทอง หมวกเล็กๆ ลายทองสีต่างๆ ถือโคมกระดาษ โครงไม่รู้รูปคล้ายกระถางต้นไม้สีเขียวกลมในจุดเทียน ถือมาคนละคู่ [...]

¹ Ibid., p. 120-121.

ส่วนเครื่องดนตรีประกอบการแสดงนั้นมี เป็, ขลุ่ยอย่างจีน, ผ่าง, กลองใหญ่ ๑ กลองคล้ายกลองรำมะนาแต่ใหญ่กว่า ๒ กลอง, เครื่องเหล่านี้เป็นเครื่องทำจังหวะ แต่กลองใหญ่ ๑ กลองนั้นเป็นเครื่องแสดงอารมณ์สัญญาณให้ผู้แสดงเปลี่ยนท่า เสียงดนตรีไม่ผิดกับจ๊วที่เราเคยได้ยิน [...]

การแสดงรำโคมนั้นโดยมากใช้เค้รผ่านกันเหมือนเลข 8 นอกจากนี้ก็มีตั้งเป็นแถว, เค้รวงกลม, ตั้งเป็นหมู่แล้วเหยียบต่อกันขึ้น ๒ ชั้นและมีการร้องเพลงประกอบด้วย ตอนแรกๆร้องคล้ายจ๊วแต่ตอนหลังคล้ายทำนองงอเต็ก”¹

ทางด้านความเชื่อ ประชาชนทุกชาติทุกภาษาต่างมีความเชื่อด้วยกันทั้งนั้น โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ หรือสิ่งที่มีอำนาจเหนือชีวิตมนุษย์ มีการกล่าวถึงความเชื่อของชาวเวียดนามน้อยมาก แต่มีความเชื่ออย่างหนึ่งที่มีนับว่าแปลกมากสมควรนำมาเล่าสู่กันฟัง ณ ที่นี้ เพราะมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน และก่อให้เกิดอุบัติเหตุได้บ่อยๆ คือ ชาวเวียดนามเชื่อว่าถ้าเรารู้สึกไม่ค่อยสบาย เป็นเพราะมีภูตผีมาสิงสถิตอยู่ในตัวเรา และต้องหาวิธีกำจัดมันออกไปด้วยการทำให้มันตกใจ โดยการเดินผ่านหรือเหยียบครยอนตร์ หรือการทดสอบว่าผีที่อยู่ในตัวเรากล้าแกร่งแค่ไหน ก็ต้องขับรถเหยียบคนหรือสิ่งของ “อันตรายเกี่ยวกับครยอนตร์เคยมีบ่อย เพราะพวกภูตผีมีความคิดและความเชื่อถือแปลกๆ คือ ถ้าตนรู้สึกไม่ใคร่สบาย ก็นึกว่าภูตผีสิงสถิตอยู่ในตน ต้องหาวิธีทำให้ภูตผีตกใจหนีออกจากตน จึงแก้งเค้รผ่านหรือเหยียบครยอนตร์ หากหนีไม่ทันรถก็เลยกะเทบกะแทกหรือทับเลย ส่วนคนขับรถก็มีความคิดแปลกๆกัน แต่เป็นวิธีทดลองตรงกันข้าม ถ้าต้องการทราบว่ภูตผีที่สิงสถิตอยู่ในตนนั้นแข็งแรงและเก่งหรือไม่ก็มีวิธีพิสูจน์ โดยขับรถเหยียบคนและสิ่งต่างๆ ดังนี้จึงต้องประสพอันตรายกันเสมอซึ่งบางครั้งรวมถึงกับเสียชีวิตก็มี”²

3. การคมนาคม เส้นทางคมนาคมของประเทศเวียดนามในสมัยนั้นมี 3 เส้นทางหลักคือ ทางเรือ ทางรถไฟ และทางรถยนต์ เส้นทางที่ใช้กันมากที่สุด และมีความสะดวกสบายด้วยคงจะหนีไม่พ้นเส้นทางเรือ เพราะเวียดนามมีชายฝั่งทะเลยาวมาก และมีเมืองท่าสำคัญหลายแห่งด้วย แต่การเดินทางทางทะเลอาจจะไม่สะดวกอยู่บ้างเมื่อเกิดพายุ ซึ่งเกิดขึ้นค่อนข้างบ่อย แม้แต่ในการเสด็จประพาสครั้งนี้ก็ยังประสบพายุ ถึงกับต้องแล่นเรือย้อนกลับยังแหลมเซนต์ ยาคส์ ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

การเดินทางโดยรถไฟก็ใช้กันมากเช่นกัน จะเห็นว่าการเสด็จประพาสจากไซ่ง่อนไปเนี้ยตริง ในวันที่ 19 เมษายน 2473 และจากตุรานไปเมืองเว้ ในวันที่ 22 เมษายน 2473 นั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จโดยรถไฟ การเดินทางได้เห็นวิวทิวทัศน์ แต่อาจจะไม่สะดวกสบายนัก “รถกะเทือนอย่างที่เคยผ่านมาแล้วทั้งต้องนั่งทนละอองถ่านที่ปลิวมาจากปล่องด้วย ทางรถเป็นทางเค้รขึ้นภูเขา และได้ตามเชิงเขาเกือบตลอด เห็นแนวทะเลและภูมิประเทศแถบทะเลชัดเจน [...] ภูมิประเทศทางบกก็

¹ Ibid., p. 100-101.

² Ibid., p. 74-75.

งดงามเพราะมีภูเขาสูงมาก และมีทางเข้าถ้ำรวมทั้งสิ้น ๕ ถ้ำด้วยกัน”¹ และมีปัญหาเกี่ยวกับความปลอดภัย อยู่บ้างเหมือนกัน “ครั้งลงมาตามที่ราบราวอีก ๑๗ กิโลเมตรจะถึงตุรานรถพระที่นั่งหยุด ทอดพระเนตร รถไฟมีรถจักรและรถพ่วง ๒ คันเกิดอุบัติเหตุพลัดตกรางล้มตะแคงอยู่ เหตุนี้ได้เกิดขึ้นในตอนเช้าวัน นั้นเอง ทางบ้านเมืองสงสัยว่าเกิดจากพวกคอมมิวนิสต์ถอดตะปูควงบังคับราง”²

รถไฟไต่เขา (Funicular Railway) ที่ดาสัต (กำลังทำ) เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓

¹ Ibid., p. 71.

² Ibid., p. 103.

รถไฟตกรางวันเสด็จพระราชดำเนิกลับโดยรถยนต์จากเว้ไปอุราน วันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๓

การเดินทางโดยรถยนต์ ดูเหมือนจะเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสบายน้อยที่สุด เพราะถนนหนทางส่วนใหญ่อยู่ในสภาพไม่ค่อยดี “ระยะทางจากไซ่ง่อนถึงแหลมแฉงต์ ยากส์ ๑๒๕ กิโลเมตร รถยนต์เคาะ ๒ ชั่วโมง ๒๐ นาที ไปตามถนนทางเหนือเมืองเบียนหัวแล้วมาทางตะวันออกเฉียงใต้ ถนนที่ผ่านไปนี่ตอนแรกๆ ดี ตอนหลังถนนไม่คืนกั้ยังมีฝุ่นมาก รัฐบาลคิดจะตัดถนนสายใหม่ทำให้ระยะทางสั้นเข้าโดยตัดตรงไม่ต้องอ้อมอย่างทางที่มานี้”¹ นอกจากสภาพไม่ค่อยดีแล้ว บางครั้งเส้นทางยังแคบด้วย “ครั้นแล้วเสด็จฯ โดยกระบวนรถยนต์ไปคาลัด [...] ตามทางที่ผ่านมาแล้วนี้ ถนนยังไม่เรียบร้อย ได้รับความกะเทือนมากและเป็นถนนแคบ บางตอนต้องผ่านทางเปรี้ยวไม่มีผู้คน”²

ดังได้กล่าวมานี้ จะเห็นว่าการเสด็จประพาสอินโดจีนฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2473 ครั้งนี้ นอกจากจะเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างเพื่อนบ้านใกล้เคียงอันเป็นวัตถุประสงค์หลักแล้ว ยังเป็นโอกาสให้อนุชนรุ่นหลังได้รับรู้เกี่ยวกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของผู้คนในประเทศเหล่านั้นด้วย ทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและระหว่างประเทศในภูมิภาคนี้

¹ Ibid., p. 54.

² Ibid., p. 109.

สยามจากบันทึกมิชชันนารี ในสมัยรัชกาลที่ 7

รัชฎาพร ฤทธิจันทร์

เป็นที่ทราบกันในหมู่นักประวัติศาสตร์หรือผู้ที่สนใจเรื่องราวของสยามในอดีตว่าชาวฝรั่งเศสเป็นชนชาติหนึ่งที่ได้บันทึกเรื่องราวของสยามในแง่มุมต่างๆ ไว้เป็นจำนวนมากไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนา สถาปัตยกรรม เศรษฐกิจ การเมือง ซึ่งเอกสารเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่เติมเต็มข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่บางครั้งทางสยามอาจจะบันทึกไว้ได้ไม่ครบถ้วน หรือมีประเด็นอื่นที่เรานึกไม่ถึงหรือมองคนละมุมกัน โดยชาวฝรั่งเศสที่บันทึกเรื่องราวของสยามในช่วงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้มากก็คือมิชชันนารีคณะมิชชันต่างประเทศ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ที่ได้เข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสยามตั้งแต่ปี ค.ศ. 1662 โดยเอกสารที่บันทึกในสมัยรัชกาลที่ 7 นั้นจะอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1926- 1936 แบ่งเป็นสองจำพวกคือ **Rapport annuel des évêques** กับ **Bulletin des Missions Etrangères**

เอกสารส่วนแรกนั้นจะเป็นรายงานกิจการต่างๆ ของสำนักมิชชันในสยาม โดยสังฆราชที่ดำรงตำแหน่งในช่วงนั้น ซึ่งก็คือ **Mgr Perros** ต้องเขียนรายงานส่งกลับไปสำนักใหญ่ที่กรุงปารีส ส่วนที่สองจะเป็นเนื้อหาคล้ายบันทึกประจำวันหรือข้อสังเกตต่างๆ ที่พบเจอ โดยผู้เขียนจะเป็นมิชชันนารีที่อยู่ในสยามในช่วงนั้นๆ หรืออาจเป็นผู้แทนจากสำนักมิชชันกรุงปารีสที่แวะมาเยี่ยมเยือนสำนักสาขาในสยาม หรือประเทศเพื่อนบ้านแล้วได้บันทึกเป็นข้อมูลส่วนตัว แต่หลายฉบับก็ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ทว่าประเด็นสำคัญก็คือเนื้อหาในบันทึกเหล่านี้ได้ให้ภาพของสยามในช่วงนั้นไว้อย่างไรและในแง่มุมใดบ้าง อันเปรียบเสมือนกระจกที่จะสะท้อนให้เราเห็นประเทศของเราในยุคสมัยนั้น และอาจจะบอกว่าทำไมเราจึงกลายเป็นประเทศไทยอย่างปัจจุบันนี้

เป็นที่แน่นอนว่าในเมื่อเป็นเอกสารที่บันทึกโดยมิชชันนารี ข้อมูลที่ได้จึงเป็นภาพทางด้าน การเผยแผ่ศาสนาและกิจการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคริสต์ศาสนา เช่นจำนวนคนที่เข้ารับ จำนวนมิชชันนารีที่เสียชีวิต โดยมีงานด้านการจัดการศึกษาเป็นปัจจัยหลักหรือสื่อกลางในการเผยแผ่คริสต์ธรรมให้สัมฤทธิ์ผล ทว่าในเรื่องราวด้านการแพร่ธรรมก็มีภาพของสยามในด้านอื่นๆแทรกเข้ามาด้วย

1. สยาม : แผ่นดินทองของนักแพร่ธรรมของศาสนาต่างๆ

ในสมัยแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นถือได้ว่าเป็นยุคทองของบรรดาผู้เผยแผ่ศาสนาต่างๆ ทั้งศาสนาคริสต์นิกายต่างๆ และอิสลาม แต่ที่พบในบันทึกของมิชชันนารีมากที่สุดคือ นิกายคาทอลิก ดังที่ **Mgr Perros** รายงานใน **Rapport annuel des**

évêques ปี 1936 ว่ามีผู้นับถือศาสนาคริสต์ 32,910 คน ผู้รับศีลบัพติศมา 446 คน เด็กๆในศาสนาอื่นมาเข้ารีตจำนวน 993 คนเป็นต้น อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายคาทอลิกกับรัฐบาลสยามเป็นไปอย่างดีดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

“Depuis fort longtemps les relations entre le Gouvernement siamois et la Mission catholique ont été non seulement correctes, mais courtoises.”

จุดที่ดึงดูดให้บรรดามิชชันนารีเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในสยามอีกประการหนึ่งคือนิสัยของชาวสยามเองที่มีจิตใจโอบอ้อม มีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่น

“Le pays de l’Eléphant Blanc, où je débarquai voilà quinze ans, m’a toujours paru enchanteur. Les gens y sont doux, serviables et policés à leur façon.”

ส่วนนิคมโปรเตสแตนต์ที่มีชาวอังกฤษและอเมริกันต่างก็พยายามช่วงชิงผู้คนมาเข้ารีต แข่งขันการสร้างโบสถ์ โรงเรียน ทำนองใครไวใครได้ อีกทั้งหาผู้มีอำนาจในสยามทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติมาเป็นสมัครพรรคพวก หรือเป็นผู้นำ

“Actuellement, les Protestants du Siam cherchent surtout à trouver des “leaders” siamois, instruits et assez haut places dans les spheres officielles, pour leur confier une bonne part de leurs travaux d’éducation poulaire et d’évangélisation. C’est en somme l’action laïque venant au secours du clergé.”

อีกทั้งตั้งสมาคม “la Société Biblique Américaine” พิมพ์ไบเบิล และหนังสือแจก ซึ่งในปี ค.ศ. 1928 ได้แจกไปทั้งสิ้นรวม 112.390 ฉบับ โดยจัดทำใน 22 ภาษาซึ่งรวมถึงภาษาถิ่น หรือภาษาพื้นเมืองด้วย

“Les protestants américains, eux, ne rencontrent pas comme nous ces difficultés causées “par le manque de ressource...Ils s’empresent d’en ouvrir une avant nous”

แต่ทางฝ่ายคาทอลิกนั้นกลับไม่ค่อยกังวลในเรื่องหาพวกพ้อง เพราะความสัมพันธ์ของคนกับฝ่ายรัฐบาลนั้นตั้งมาก่อนฝ่ายโปรเตสแตนต์ อีกทั้งการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษา หรือโรงพยาบาลก็เป็นที่ชื่นชมในสายตาของชาวยุโรป และชนชั้นปกครองในสยาม แต่สิ่งที่จะต้องพยายามต่อไปก็คือหาความพยายามที่จะหาทำเลหรือชัยภูมิบริเวณริมแม่น้ำ หรือใกล้ถนนให้มากที่สุด

สำหรับตั้งโบสถ์ และ โรงเรียน เพื่อให้ผู้คนเข้ามาหาตน ไม่ใช่แค่ตนเดินเข้าไปหาพวกเขา และคอยแจกจ่ายสิ่งของหรือพระคัมภีร์แต่เพียงอย่างเดียว

“Par terrains propices je veux dire une étendue assez considérable..., à proximité « d’un cours d’eau ou au moins de grands étangs, pas trop loin du chemin de fer pour « communiquer avec la chrétienté principale...”

จุดประสงค์ของการพยายามหาทำเลที่ดีที่สุด ก็เพื่อให้การเดินทางไปเผยแผ่คริสต์ศาสนา นั้นเป็นไปได้โดยสะดวก เนื่องจากในสมัยนั้นผู้คนก็ยังตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ การคมนาคมที่ใช้กันโดยแพร่หลายก็คือเรือ นั่นเป็นเหตุผลที่ปัจจุบันเราจะเห็นที่ตั้งของโบสถ์หรือคริสตจักรมักจะอยู่ริมแม่น้ำหรืออยู่บนที่ดินที่สวยงาม ถ้าทำเลที่ตั้งอยู่ไกลผู้คนก็ไม่อยากมา และอุปนิสัยของคนไทยชอบอะไรก็ตามที่เห็นอยู่บ่อยๆ หรือใกล้ตา อย่างวัดที่มีอยู่มากเสมือนคอยอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน

“Au Siam où les pagodes sont « extrêmement nombreuses, les habitants, surtout dans le nord, aiment ce qui se voit...”

ดังนั้นถ้าโบสถ์ หรือ โรงเรียนอยู่ใกล้ชุมชนก็จะเปรียบได้กับการสร้างวัดของชาวพุทธที่วัดจะตั้งอยู่ในหมู่บ้านหรือใกล้ชุมชนุมชนเพื่อให้ผู้คนไปมาได้โดยสะดวก ฝ่ายคาทอลิกจึงเห็นด้วยในข้อนี้เพราะจะทำให้ผู้คนเข้าใกล้คริสต์ศาสนามากขึ้นหรือง่ายขึ้น

“Toutes les autres sont dispersées dans la plaine, trop loin pour permettre aux enfants de fréquenter l’école d’une manière régulière.”

ทว่าการครอบครองที่ดินของบรรดามิชชันนารีในสยามนั้นทำให้รัฐบาลสยามเกิดความหวาดระแวงอยู่บ้างจนต้องออกกฎหมายถือครองที่ดินออกมาทั้งในสยามและลาวในส่วนที่อยู่ใต้การปกครองของสยามหรือที่เราเรียกว่าลาวสยามเช่น อุบล (Ubon)

“La Gazette du Gouvernement du 7 juillet 1929 annonce que Sa Majesté le Roi a sanctionné par Décret Royal, l’acte concernant le Statut territorial des Eglises de la mission Catholique du Siam...L’article 2 limite le droit de posséder des terrains par la Mission de Laos, dans chaque province, à près de 200 hectares, non compris les terrains occupés par l’églises, les résidences des missionnaires et leurs enclos.”

วิธีการชักจูงผู้คนให้มานับถือคริสต์ศาสนาของพวกเขาโปรเตสแตนต์ที่ว่าก็คือมีการเล่นละคร ร้องเพลง ตามตลาด หรือในที่ชุมชน แล้วก็แจกคัมภีร์ไบเบิล ซึ่งปัจจุบันอาจจะไม่ค่อยพบวิธีแบบนี้แล้ว

“Voici leur manière de procéder : quand le temps est beau, ils louent “une auto, y montent à plusieurs emportant avec eux un petit harmonium. Arrivés dans la “localité de leur choix, ils s’installent en plein air et commencent par jouer une comédie, puis “ils chantent des cantiques et font leur prêche ; la comédie sert naturellement d’amorce pour attirer les gens...”

วิธีการแบบนี้จะถูกอกถูกใจชาวสยามที่บรรดาชาวต่างชาติเคยบันทึกไว้ว่าเป็นคนชอบสนุกสนาน ถ้าขึ้นเทศน์อย่างเดียวผู้คนคงเบื่อหน่ายหนีหายกันไปหมด ซึ่งมีขบวนการฝ่ายคาทอลิกก็ดูจะทิ้งในวิธีการแบบนี้ของฝ่ายโปรเตสแตนต์ที่อยู่มาจนระแวงนิดๆว่าคนจะหันไปนับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์มากกว่า

“J’ai même été obligé de mettre mon petit troupeau en garde “contre leur propagande”

ถึงแม้สยามมีลักษณะเป็นสังคมนานาชาติอยู่แล้ว (cosmopolite) ซึ่งมีขบวนการก็คิดว่าน่าจะเอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนาแน่นอน อย่างน้อยผู้คนก็ไม่กลัวคนต่างชาติและไม่หวาดระแวงเท่าไร อีกทั้งพอจะคุ้นเคยกับภาษาตะวันตก “On y parle couramment, élégamment le français, en dehors de la langue autochtone.” แต่ทว่าทำไมการเผยแผ่ศาสนาไม่ค่อยสัมฤทธิ์ผลในหมู่คนสยามดังที่มีขบวนการบันทึกไว้

Pourtant, par degrés, en Indochine surtout, la religion chrétienne heurte et bouscule les théories bouddhistes, panthéistes, animistes. Ces dernières, enracinées chez les peuples de race primitive, chez les sauvages aussi, se laissent mieux influencer par le christianisme, et ses adeptes se transforment et se convertissent plus aisément à la vraie foi.”

คนที่หันมานับถือศาสนาคริสต์นั้นจะเป็นคนจีนที่อพยพมาจากประเทศจีนเสียมากกว่า โดยเฉพาะมาจากซัวเถา ซึ่งมีขบวนการได้ให้สถิติไว้ว่า ปี 1930 ในบางกอกมีคนอาศัยอยู่ราว เจ็ดแสนคน แบ่งเป็นชาวยุโรป 1,500 คน ชาวจีนอพยพ 120,000 คน จำนวนคนจีนที่มากทำให้ต้องมีโบสถ์สำหรับคนจีนเหล่านี้โดยเฉพาะ ซึ่งก็คือ Eglise du Rosaire หรือตรงกุฎีจีนในปัจจุบัน

และเมื่อครั้งที่ผู้แทนจากสำนักมิชชัน ปารีส ท่าน Redivitus บันทึกความทรงจำของท่านพร้อมตั้ง หัวเรื่องไว้ว่า En voyageant, on voit de belles choses มาเยี่ยมเขียนมิชชันนารีในสยาม ได้บรรยายความประหลาดใจอย่างมากที่ในโบสถ์นี้ผู้คนพูดภาษาถิ่นของจีนมากมายหลายภาษา “On parle là, à peu près tous les dialectes de la chine.” โดยภาษาจีนกวางตุ้งมาเป็นอันดับหนึ่ง และ “le pauvre curé doit être polyglotte” และ curé ท่านนี้คือ Le Père Guillou แต่ก็จะมีปัญหาอยู่บ้างคือคนจีนอพยพที่เข้ามาในสยามส่วนใหญ่ก็อาจจะเข้ารีต เพราะผลประโยชน์ เช่นเพื่อการศึกษาของบุตรหลาน คนจีนกลุ่มนี้จะย้ายถิ่นฐานบ่อย เช่นไปต่างจังหวัดเพื่อไปทำงานแล้วพาครอบครัวไปด้วย ซึ่งก็อาจจะละทิ้งพระคริสต์ไปเลย หรือไปแล้วก็ไม่ไปโบสถ์ หรือที่ที่ย้ายไปแห่งใหม่ไม่มีโบสถ์ ซึ่งบางครั้งก็อาจจะทำให้จำนวนคริสต์ศาสนิกชนไม่ค่อยคงที่หรือเพิ่มมากเท่าที่ควร

อุปสรรคอีกประการคือขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมของไทย ที่ว่าองค์พระประมุขจะต้องนับถือศาสนาพุทธ

Malgré tous nos efforts, le travail de conversion au Siam avance très lentement. Le grand obstacle qui empêche la semence de germer a été signalé maintes fois : l’apathie des esprits imprégnés de bouddhisme. Il semble qu’aucune considération surnaturelle ne puisse faire effet sur ces gens blasés par l’orgueil du “moi” humain, qui est le fond de la doctrine du Bouddha.”

แม้ว่าไม่เห็นด้วยที่จะเรียกพุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาและคิดว่าผู้คนจำนวนมากคงจะไม่เข้าใจเนื้อหาสาระสำคัญเวลาที่พระสงฆ์เทศน์ “Nous espérons qu’ils sont compris par ceux qui les écoutent et qu’ils en retirent même quelque profit.”

แต่ข้อที่ดูจะขัดเคืองใจบรรดามิชชันนารีฝรั่งเศสอยู่มากคือ “Sa Majesté se proclamait « Défenseur de la Foi » et Protecteur officiel du Bouddhisme” ซึ่งเท่ากับความหวังที่อาจจะทำให้องค์พระมหากษัตริย์เปลี่ยนมานับถือคริสต์และกลายเป็น Le royaume du Christ-Roi นั้นดับมอดลง รวมถึงลักษณะของชาวพุทธที่บรรดามิชชันนารีดูจะไม่ค่อยเข้าใจ ถึงแม้จะใช้ความพยายามอย่างมากที่จะเข้าใจแก่นหรือลักษณะของพุทธศาสนา

“Nous doutons que la religion bouddhique si le Bouddhisme est une religion, soit capable non pas de faire des saints, mais de former simplement, et d’honnêtes citoyens.”

ขุนนางชั้นสูงท่านหนึ่งได้แสดงเจตนาธรรมณ์ไว้ชัดเจนว่า มิชชันนารีจะเผยแพร่ศาสนาที่ทำไป โดยเฉพาะในหมู่คนต่างชาติในสยาม แต่จะให้คนสยามเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์นั้นคงยาก

“On entend dire souvent qu’une des caractéristiques du bouddhisme, c’est la tolérance religieuse; il sera plus exact de dire l’indifférentisme religieux. “Il faut “avoir une religion, n’importe laquelle...toutes les religions se valent... le christianisme est “bon pour l’Europe, le bouddhisme est ce qu’il y a de mieux pour notre pays...”

“Nous ne voulons pas être chrétiens, parce que nous sommes libres (Thai) et voulons rester libre, alors pour être chrétien il faut obéir à Dieu” Raisonement d’une logique très pauvre, car Son Altesse Royal se fait honneur d’obéir à Sa Majesté et au lois du royaume... Cela montre une fois de plus que ce n’est pas le raisonnement humain qui change les volontés...”

รัฐบาลสยามก็กลัวเพราะทั้งฝ่ายคาทอลิก และ โปรเตสแตนต์ต่างก็ทำงานกันอย่างหนักเพื่อชักจูงผู้คนมาเข้ารับถึงขนาดมีมาตรการให้พระสงฆ์มาเทศนาวันอาทิตย์คล้ายกับที่ทางฝ่ายคริสต์ได้กระทำ แต่ก็ปรามาสไว้ว่าคงทำได้ไม่นาน

“Une des plus grandes pagodes de la capitale a décidé de donner l’exemple : chaque dimanche à trois heures de l’après-midi, tandis que les chrétiens vont à l’église pour réciter le chapelet, assister au catéchisme de persévérance suivi de la bénédiction du Très Saint Sacrement, un bonze de renom donnera un sermon à la pagode. La nouveauté du fait a attiré un certain nombre d’auditeurs, paraît-il ; mais combien cela durera-t-il ? La persévérance n’est pas la qualité des gens d’ici...”

อุปสรรคอีกอย่างหนึ่งคือการเข้ามาของคริสต์ศาสนานิกายใหม่ๆ เช่นคณะ Adventiste du septième jour

“Les protestants nous font une concurrence soutenue. Aux divers sectes représentées au Siam, sont venus se joindre les Adventistes...”

โดยท่านได้บรรยายถึงลักษณะของกลุ่มนี้ไว้อย่างละเอียดว่า

“Ils défendent surtout d’aller au cinéma, de danser, de jouer aux cartes...Ils encouragent leurs adeptes à la vie végétarienne et leur défendent l’usage de la viande de porc, des huîtres, du tabac, du thé. Le tabac pour eux n’est qu’une perte d’argent et de santé”

แต่ทว่าท้ายที่สุดแล้วกลุ่มนี้ก็ไม่สามารถหาสมาชิกได้มากมาย อีกทั้งมุ่งเน้นไปในการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในต่างจังหวัดมากกว่า เช่นทางภาคเหนือ

“C’est une nouvelle secte protestante qui cherche à s’implanter dans le Siam où bien d’autres pèlent déjà, surtout dans le nord.”

จนทำให้มิชชันนารีฝ่ายคาทอลิกก็คลายความกังวลลงก็ยังคงเหลือเพียงแต่กลุ่ม โปรเตสแตนต์ที่เป็นคู่แข่งที่สำคัญ

“Cette nouvelle secte, pourra peut-être faire quelques adeptes, mais nullement dangereux par ailleurs.”

2. สยามกับการพัฒนาทางการศึกษา

เริ่มมาจากที่ว่ารัฐบาลสยามนั้นกำลังต้องการพัฒนาประเทศอย่างมาก จึงได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมาก “Le gouvernement actuel s’intéresse d’avantage aux écoles et à l’instruction du peuple” แต่ทว่าในช่วงรัชกาลที่ 7 สยามประสบปัญหาเศรษฐกิจเหมือนกับชาติอื่นๆในโลก เช่นราคาข้าวตก จีนซึ่งเคยเป็นลูกค้าสำคัญก็สั่งซื้อข้าวน้อยลง แต่ก็อยากให้มีโรงเรียนดีๆแบบในยุโรป เข้าทำนองรสนิยมสูงแต่รายได้ต่ำ ทำให้โรงเรียนของมิชชันนารีได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีเพราะไม่ต้องจ่ายเงินไม่ว่าสร้างโรงเรียนหรือจ้างครู

“La loi siamoise rend l’instruction obligatoire, mais les instituteurs et les « locaux » ne suffisent pas encore...Une école catholique sera donc généralement la « bienvenue ».”

ความมุ่งหมายของรัฐบาลในข้อนี้สอดคล้องกับเป้าหมายหลักของมิชชันนารีอย่างมาก อีกทั้งการเปิดโรงเรียนเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการดึงเยาวชนให้มาอยู่ในกรอบคริสตศาสนา และเห็นว่าจำเป็นต้องพัฒนาเด็กๆก่อน โดยเฉพาะเด็กไทยในยุคนั้นที่ดูจะเฉื่อยชามาก

“Il faut s’en souvenir que la jeunesse féminine siamoise manque ordinairement d’entrain, d’ardeur, d’exubérance. Elle vit insouciant, légère et molle, sous se sentir affamé, dans l’ensemble d’un idéal supérieur à son bien-être matériel...”

และมีการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองหรือประชาชนที่สนใจได้เข้ามาชื่นชมการแสดงความสามารถของนักเรียนซึ่งถือเป็นการประชาสัมพันธ์งานด้านการศึกษาและศาสนาไปพร้อมๆกัน เพราะครูผู้สอนก็เป็นมิชชันนารี หรือคณะภคินี(ซิสเตอร์)

โดยลักษณะของโรงเรียนของมิชชันนารีเป็นต้นแบบที่หลายโรงเรียนในปัจจุบันเอาเป็นเยี่ยงอย่าง คือเป็นโรงเรียน 2 ภาษา แต่ถึงมิชชันนารีจะเป็นแบบ 3 ภาษา คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส โดยเฉพาะชั่วโมงศาสนา มีการสอนเป็นภาษาฝรั่งเศส ภาษาอังกฤษ และภาษาไทย จนกระทั่งบรรดาชนชั้นสูงต่างก็อยากมาเยี่ยมชมโรงเรียน เช่นวันที่ 7 พฤษภาคม 1926 รัชกาลที่ 7 กับสมเด็จพระราชินีได้เสด็จเยี่ยมชมโรงเรียน และทรงชื่นชม โดยประทับอยู่ที่โรงเรียนนี้เกือบ 2 ชั่วโมงทีเดียว รวมทั้งฝากฝังอนาคตของประเทศไทยไว้กับมิชชันนารีด้วย โดยหวังว่าโรงเรียนภายใต้การดูแลของคณะมิชชันนารีจะสร้างคนที่มีความสามารถมารับใช้ประเทศชาติ

“Il nous a semblé que le roi conviait les jeunes Assomptionistes à suivre des carrières industrielles et commerciales de préférence s professions libérales et administratives. L’essor économique futur du Siam réclama des hommes d’action ; Sa Majesté compte sur le Collège de l’Assomption pour les former moralement et techniquement.”

และเมื่อมีการแสดงละครเรื่อง *Malade Imaginaire* ของ Molière ของนักเรียนต่อหน้าพระที่นั่งเมื่อปี 1927 ก็มีชาวยุโรปในสยาม ชุนนาง รวมถึงบุคคลชั้นสูงมาเข้าชมเป็นจำนวนมาก

“ Tout l’élite européenne et siamoise y assistait. C’est un vitable succès de propagande de la langue française, qui se répand de plus en plus...”

ซึ่งทางโรงเรียนภายใต้ความดูแลของมิชชันนารีก็ไม่ทำให้พระองค์ผิดหวัง สร้างนักเรียนที่มีความสามารถเข้ารับใช้ประเทศชาติจำนวนมาก มีศิษย์เก่าที่ทำงานในตำแหน่งสูงๆ เช่น

“ Un ancien élève du collège de l’Assomption, S.E. Phaya Chinda, vient d’être nommé, ... Ministre de la justice, ... dont le Gouvernement de Sa Majesté a tenu compte et qu’il a su favorablement apprécier.”

2. รัชกาลที่ 7 ในสายตาของมิชชันนารี

ตั้งแต่การขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 7 มิชชันนารีได้บันทึกเรื่องราวงานพระราชพิธีเฉลิมฉลองการขึ้นครองราชย์ไว้อย่างละเอียดดังนี้

“Le jeudi 25 février, Sa Majesté Prachatipok a été couronné Roi de Siam..., Ces cérémonies, d’origine brahmanique, comprennent des bains de purifications,... un salut royal était tiré par dix-neuf canons anciens ”

แต่ที่ดูจะขัดเคืองใจมิชชันนารีตรงที่ บอกว่า “Sa Majesté se proclamait « Défenseur de la Foi » et Protecteur officiel du Bouddhisme”

การที่บรรดามิชชันนารีชื่นชมพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างมากมาจากเหตุผลหลายประการ เช่น พระองค์และสมเด็จพระราชินีทรงตรัสเป็นภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษได้อย่างคล่องแคล่ว ซึ่งแน่นอนว่าเมื่อได้พูดคุยกับคนต่างชาติโดยใช้ภาษาของชาวต่างชาติท่านนั้นได้ก็สามารถสร้างความประทับใจให้กับบุคคลท่านนั้นได้ในระดับมากที่สุดทีเดียว

“Le Roi actuel, qui a passé plusieurs années en France, semble avoir des vues et des idées très larges et très conciliantes religieuses.”

ประการที่สองคือท่านทรงรับการศึกษาช่วงหนึ่งในฝรั่งเศสที่ Ecole de Guerre ซึ่งมิชชันนารีก็ภาคภูมิใจว่าตนก็เป็นส่วนหนึ่งในความสง่างามของพระมหากษัตริย์สยาม หรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นส่วนหนึ่งของเบื้องหลังแห่งการพัฒนาสยามประเทศ อีกทั้งเข้าใจว่าการที่ผู้นำประเทศที่เคयर่าเรียนและใช้ชีวิตในประเทศของตนมาก่อนย่อมซึมซับวิถีคิดในแบบของตน หรือมีความเข้าใจใกล้ชิดกับวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งจะทำให้การดำเนินกิจการต่างๆของมิชชันนารี เช่นการเผยแผ่ศาสนา หรือการเปิดโรงเรียนหรือแม้กระทั่งการครอบครองที่ดินของสังฆมณฑลต่างๆเป็นไปได้โดยสะดวก และพระองค์ท่านทรงให้เกียรติแก่ชาวฝรั่งเศสเป็นอย่างมาก โดยเมื่อทรงขึ้นครองราชสมบัติก็ได้ประทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ครูเก่าที่ Ecole de Guerre et ses camarades de l’Etat-Major de la place de Nancy

แต่มิชชันนารีก็มีความเป็นห่วงและไม่แน่ใจว่ารัชสมัยของพระองค์จะดำเนินไปได้อย่างไรขึ้นเนื่องจากปัญหาของพระสุขภาพ

“L’élection de Son Altesse Royale Prince Prachatipok de Sukhodaya a été chaleureusement accueillie par toute population siamoise et cosmopolite du Siam et reçue avec des marques du plus profond

respect... Nous regrettons que l'état de santé du nouveau Roi laisse malheureusement beaucoup à désirer, bien qu'il ait fait plusieurs séjours à l'étranger, notamment en France pour la rétablir. Ajoutons que leurs Majesté le Roi et la Reine actuels parlent couramment le français et l'anglais.' ”

และก็เป็นอย่างที่คาดไว้ คือเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองท่านเสด็จไปรักษาพระองค์ที่ยุโรป

“En sujets loyaux et fidèles de leurs Majestés le Roi et la Reine du Siam, qu'il nous soit permis de leur souhaiter bon voyage pour le long périple qu'ils ont entrepris le 12 janvier 1934 et qui ne se terminera que vers octobre. La vue de Sa Majesté le Roi donnant de sérieuses inquiétudes, c'est en réalité une raison de santé qui force Leurs Majestés à s'éloigner pour un temps de leur cher Royaume. ”

ภาพของสยามที่สำคัญอีกภาพหนึ่งคือ ความผูกพันและความจงรักภักดีของประชาชนต่อองค์พระมหากษัตริย์ที่ทำให้มิชชันนารีบันทึกไว้อย่างน่าประทับใจ เมื่อครบรอบวันพระราชสมภพของรัชกาลที่ 7 ในปี 1932 ว่าเป็นช่วงที่เศรษฐกิจของสยามนั้นน่าแย่มาก จึงทรงคิดว่าจะงดการจัดงานฉลองรื่นเริงต่างๆ

“Par ailleurs, sa Majesté actuelle Prachatipok avait formellement signifié son intention qu'aucune cérémonie n'ait lieu pour l'anniversaire de sa naissance, ne voulant pas, dans la crise actuelle, occasionner des dépenses somptuaires.”

แต่รัฐบาลเห็นว่าจำเป็นต่อจิตใจของประชาชนอย่างมาก จึงทูลขอให้ทรงให้จัดงานเหมือนเดิมเพื่อให้ประชาชนสบายใจ

“Il semble donc que le peuple (et son nouveau Gouvernement) reste profondément attaché à son roi ... Néanmoins il faut conclure que présentement, le Siam entier manifeste toujours de la vénération pour le Roi qui, de son côté, cherche toutes les occasions possibles d'être utile, compatissant et dévoué à son peuple.”

ซึ่งความชื่นชมของมิชชันนารีฝรั่งเศส ต่อรัชกาลที่ 7 ปรากฏอยู่หลายครั้ง เช่นการพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์มากกว่าครึ่งในการบูรณะวัดพระแก้ว หรือการเห็นว่าประชาชนเกิดทุนราชวงศ์มากเพียงใด และทุ่มเทเพื่อประเทศชาติมากเพียงใดดังคำกล่าวที่ว่า

“Disons que Sa Majesté le Roi de Siam est loin d’être oisif. Monarque omnipotent, l’un des rares du globe, il centralise le pouvoir, le droit et la justice. Esprit pratique, il se fait, avant d’agir, une idée nette des affaires et sait étudier ses projets. Son gouvernement est habile, tolérant, favorable au progrès matériel, moral et religieux. Il a secoué la vieille indolence et le fatalisme suranné. On sort des ornières de la routine et de la paresse sous son règne, et de là découle véritable la souhaitable paix dont jouit le Siam.”

3. สยามกับการเมืองและเศรษฐกิจ

การเมืองของสยามในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นที่กล่าวขานกันมากเนื่องจากมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นมากมาย หนึ่งในนั้นก็คือการปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 (1932) ดังที่ Mgr Perros ได้บันทึกไว้ดังนี้

“Je ne dirai qu’un mot de l’événement sensationnel pour le pays : le “coup d’Etat” du 24 juin 1932... Cette révolution s’est accomplie dans un calme surprenant pour ceux qui ne connaissent pas la mentalité des gens de ce pays...”

แต่ที่ทำให้บรรดาชาวต่างชาติในสยามแปลกใจมากกว่านั้นก็คือ เมื่อมีการปฏิวัติเกิดขึ้นเรามักจะคาดหวังกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ แต่เหตุการณ์หาได้เป็นเช่นนั้นไม่

“Il n’est peut-être pas d’exemple en effet, dans les annales politiques du monde, qu’un peuple renverse son souverain tout en le suppliant de conserver le titre royal et ses prérogatives, bien qu’amoindries...”

แม้กระทั่งชาวที่ทรงสละราชสมบัติก็เป็นอย่างเงียบเชียบไม่กระโดดกระดาก และไม่มีเหตุการณ์วุ่นวายใดๆเลย แม้ว่าบรรดามิชชันนารีเองไม่ยอมให้ทรงสละราชสมบัติก็ตาม

“On ne sait si ces réjouissances auront le don de faire revenir sur sa décision d’abdiquer. il est vrai d’ailleurs que les siamois n’ont appris ces rumeurs d’abdication qu’après la lecture des journaux européens, ou, pour quelques privilégiés, par les émissions de radio”

แต่อย่างไรก็ดีในบันทึกของมิชชันนารี เราพบว่าท่านพยายามไม่พูดถึงเรื่องการเมืองมากนัก หรือแสดงตนว่าอยู่ข้างข้างอำนาจโดยชัดแจ้งเนื่องจากงานหลักคือการเผยแผ่พระธรรม ดังนั้นจึงจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่งานด้านศาสนาก็ต้องดำเนินต่อไป

“Puisse la tranquillité continuer à régner au Siam, pour le plus grand bien du peuple et l’avancement du règne du divin Maître”

และในส่วนที่ท่านสนใจที่สุดในรัฐธรรมนูญที่รัชกาลที่ 7 ทรงลงพระปรมาภิไธยเมื่อ 10 ธันวาคม 1932 คงจะเป็นกฎหมายหรือมาตราเกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนามากที่สุด

“L’article qui nous intéresse plus spécialement dans la Constitution est celui qui proclame officiellement la liberté de conscience pour tous, sauf pour le Roi, qui doit rester bouddhiste...”

และแม้กระทั่งมีการปฏิวัติสยามก็ยังมีสภาพที่ค่อนข้างสงบดังที่ท่านได้บันทึกไว้

Des cataclysmes politiques ont bouleversé le monde entier ces cent cinquante années passées, Siam n’a pas été atteint et garde sa noble indépendance. Le royaume siamois, hospitalier à toutes les races, tolérant envers toutes les religions, souverainement libre, peut et doit être fier de sa dynastie. A celle-ci : longue vie, bonheur et paix. Que Dieu la garde et la protège.”

สภาพบ้านเมืองของสยามในยุคนั้นอีกด้านหนึ่งคือการหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนอพยพที่มากจนเกินไปถึงแม้ว่าคนจีนจะขยันขันแข็งทำทุกอย่าง

“En Extrême-Orient, le Chinois est maître de commerce. Il est à Java, à Singapore, au Siam... Le Chinois robuste, habile...C’est le Chinois qui tue le porc, cultve les légumes...”

อีกทั้งชาวจีนบางกลุ่มก็พยายามปลุกปั่นผู้คนให้เป็นคอมมิวนิสต์ มีการแจก le livre rouge หรือรวมกลุ่ม Chinois Bolchéviste บางครั้งมีการตั้งศาลเตี้ย ข่มขู่ หรือ ฆ่าชาวจีนด้วยกันที่ไม่เห็นด้วย ตั้ง Société secreta เพื่อต่อต้านสินค้าของญี่ปุ่นที่มีอยู่มากในสยาม ไม่ว่าจะเป็น สบู่ ยาสีฟัน น้ำหอม ผงซักฟอก จนรัฐบาลต้องออกกฎ “Une loi sur l’immigration” โดยมีเหตุผลอื่นๆประกอบคือ

- กลัวโรคติดต่อ

- เป็นคนจีนที่ไม่มีคุณภาพ หรือไม่มีเงินมา ก็จะไม่มีประโยชน์ต่อสยาม

จำนวนของชาวจีนที่มากขึ้นทำให้มิชชันนารีเปรียบเทียบกับผักตบชวาที่กำลังสร้างปัญหาให้กับสยาม ในขณะนั้นแบบติดตลกด้วยว่า “Envahi par les Chinois sur terre, et, sur eau, par la jacinthe,..., il en reste encore trop pour le calme pays de l’Elephant blanc...” เพราะแต่ละปีมีคนจีนเข้ามาในสยาม ประมาณ 8000 คน

อีกทั้งชาวจีนเหล่านี้พยายามเปิดโรงเรียนของตน (les écoles chinoises du Siam) และสอนลูกหลานให้เป็นคอมมิวนิสต์ จนรัฐบาลสยามต้องสั่งปิดโรงเรียนไปหลายโรงเรียน และปรับหนังสือพิมพ์ภาษาจีนที่ตีพิมพ์เรื่องราวที่ก่อให้เกิดความวุ่นวาย เป็นเงิน 180.000 ฟรังก์ และแต่สยามก็จัดการปัญหาเหล่านี้ไปได้ ดังที่มิชชันนารีกล่าวไว้ว่า “ Malheureusement pour les Chinois, le gouvernement du Siam semblerait disposé à leur prouver qu’ils ne sont pas en Chine.” โดยควบคุมปริมาณคนจีนโดยการตรวจสอบบัตรประจำตัว ถ้าไม่มีก็ต้องเสียค่าธรรมเนียมทำประมาณ 6 ดอลลาร์ ซึ่งในประเทศจีนก็ถือว่าสยามนั้นโหดร้าย และเรียกเก็บเงินแพง ทว่ามิชชันนารีในสยามกลับเข้าข้างเราโดยบอกว่าเป็นราคาที่สมเหตุสมผลแล้ว “La somme réclamée par celui-ci est modique...”

แต่ถึงอย่างไรสยามก็ผ่านวิกฤติต่างมาได้เพราะองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งคงไม่เกินจริงดังที่มิชชันนารีได้บันทึกไว้ว่า

“La nation siamoise est fidèle au trône des Chakkri parce qu’elle leur doit son progrès...”
